

Asia: HE 241/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi

Pyydettyinä lausuntona esitän kunnioittavasti seuraavaa.

Asian taustassa ja valmisteluissa todetaan: *"Hallitusohjelmassa linjataan sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnan painopiste siirrettäväksi uudistuksessa **perustason palveluihin ja ennaltaehkäisevään** toimintaan. Palvelut ovat yhteen sovitettuja, hoitoketjut sujuvia ja ihmiset saavat tarpeenmukaiset ja vaikuttavat palvelut **oikea-aikaisesti**. Sosiaali- ja terveystieteiden **vaikuttavuutta ja tuottavuutta** parannetaan, palveluiden **kustannusten nousua hillitään** ja niiden läpinäkyvyyttä ja avoimuutta lisätään."*

Tämä on jossain määrin ristiriidassa myöhemmin esitetyn ehdotuksen kanssa: *"**Myös opiskeluhoollon kuraattori- ja psykologipalvelut siirrettäisiin hyvinvointialueiden tehtäväksi.**"* Tämä opiskeluhoollon palveluja koskeva siirto on hyvin merkityksellinen kuntien, koulujen, oppilaitosten, oppilaiden sekä opiskelijoiden ja perheiden kannalta. Se voi vaarantaa **perustason palvelujen** saatavuuden **oikea-aikaisesti**. Lisäksi **ennaltaehkäisevän** työn tekeminen vaikeutuisi huomattavasti ja sekä koulupsykologien että kuraattorien työn **vaikuttavuus ja tuottavuus** oppilaiden ja perheiden sekä kouluyhteisöjen kannalta heikkenisi. Pitkällä aikavälillä tarvittavien korjaavien toimenpiteiden **kustannukset nousisivat**, vaikka tavoite on kustannusten nousun hillintä. Perustelen näkemystäni seuraavasti:

- 1. Lähipalvelujen saatavuus on tärkeää siellä, missä on palvelun käyttäjät.** Opiskeluhoollon palvelujen tehokas toteutuminen edellyttää, että palvelut ovat oppilaiden ja opiskelijoiden sekä heidän perheidensä helposti saavutettavissa, ja että palvelut ovat käytettävissä pääsääntöisesti koulu- tai opiskelupäivän aikana kuten myös esityksessä todetaan. Tällä hetkellä valtaosa koulupsykologeista (64-66%) ja koulukuraattoreista (70-86%) työskentelee kuntien opetustoimen alaisuudessa kouluissa ja oppilaitoksissa (THL, 2019). He toimivat lähellä näiden palvelujen käyttäjiä ja osana kouluyhteisöjä. Jos opiskeluhoollon palvelut siirretään koulujen ulkopuolelle pois opetustoimen alaisuudesta, ja niitä johdetaan hyvinvointialueiden taholta, eivät koulupsykologit ja kuraattorit ole enää osa kouluyhteisöä, vaan he jäävät sen ulkopuolelle. Hyvinvointialueelle siirtyminen heikentää myös kuraattorien ja koulupsykologien keskinäistä yhteistyötä varsinkin, kun kuraattorit ja koulupsykologit sijoittuisivat hyvinvointialueen hallinnon eri yksiköihin sosiaalitoimeen ja terveystoimeen. Vaarana onkin se, että uudistuksessa edetään organisaatorakenne edellä eikä asiakas- tai tarvelähtöisyys edellä. Esitän kirjattavaksi, että **opiskeluhoollon toiminnan ohjaus ja sen**

kehittäminen tulee olla Opetushallituksen tehtävä, palvelujen tulee olla opetustoimen alainen palvelu ja ne on järjestettävä lähipalveluina oppilaitoksissa.

2. **Opiskeluhuollon palvelut kouluissa tukevat koko kouluyhteisön hyvinvointia.** Opiskeluhuolto sisältää lain mukaan sekä yksilöllisen että yhteisöllisen opiskeluhuollon. Hallituksen esityksessä keskitytään vahvasti yksilönäkökulmaan. Tutkimukset ovat osoittaneet, että niin oppilaiden, opettajien kuin rehtoreiden hyvinvointi on laskenut ja uupumusoireet ovat viime aikoina kouluissa voimakkaasti lisääntyneet (Lerkkanen ym., 2020; Salmela-Aro ym., 2020). Lisäksi koulukiusaaminen ja koulupudokkuuden vastainen työ ovat koko kouluyhteisöä ja perheitä koskettavia yhteisiä asioita. Niiden ennaltaehkäisyyn ja käsittelyyn tarvitaan opiskeluhuollon ammattilaisten apua. Jotta kouluhyvinvointia voidaan tukea, tulee koulupsykologien ja kuraattorien olla kouluyhteisön jäseniä, jolloin he tuntevat sekä henkilökunnan että oppilaat. Näin ennaltaehkäisevä ja moniammatillinen työ on mahdollista ja tuki on saatavilla oikea-aikaisesti ja välittömästi. Tällöin on tuki myös vaikuttavin. Onnistunut yhteisöllinen opiskeluhuolto suojaa yksilöitä ja yksilöiden tarve tukipalveluihin vähenee. Pitkällä tähtäimellä se säästää kustannuksia korjaavilta toimenpiteiltä. Esitän, että **opiskeluhuollon palvelut koskevat sekä yksilöitä, perheitä että koko kouluyhteisöä ja niiden yksi tehtävä on lisätä koko kouluyhteisössä koettua hyvinvointia.**
3. **Opiskeluhuolto tukee yksilöiden oppimista ja hyvinvointia sekä ennaltaehkäisee koulutuksen keskeyttämistä ja syrjäytymiskehitystä.** Koulutuksen keskeyttämiseen johtavat prosessit alkavat usein jo alakoulussa. Opetushallituksen teettämän kartoituksen mukaan Suomessa on tällä hetkellä vuosittain noin 4000 yläkoululaista, joiden poissaolot aiheuttavat suuria ongelmia koulunkäynnille (Määttä ym., 2020). Lisäksi koulua käymättömien oppilaiden määrä on arviolta lisääntynyt viime vuosien aikana. Koulun henkilökunnan näkökulmasta ongelmallisten poissaolojen ensisijainen syy on oppilaan psyykkiset oireet ja heikko opiskelumotivaatio.

Olemme seuranneet yli 2000 oppilaan koulupolkua esiopetuksesta toisen asteen loppuun laajassa pitkittäistutkimuksessa (Alkuportaati/Koulupolku; Lerkkanen ym., 2006-2016; Vasalampi & Aunola, 2016-2020). Tulokset ovat osoittaneet, että opintojen etenemistä haittaavat esimerkiksi mielenterveysongelmat, heikko opiskelumotivaatio, oppimisvaikeudet, sosiaalisten suhteiden ongelmat, käytöshäiriöt ja yksinäisyys tai päihdeongelmat, jotka ovat myös keskeisiä syitä keskeyttää koulunkäynti, mikä puolestaan johtaa syrjäytymiskehityksen yhä varhaisempaan alkamiseen (Vasalampi ym. 2018; Virtanen, 2018).

Ennaltaehkäisevät opiskeluhuoltopalvelut tukevat yksilön koulunkäyntiä ja oppimista sekä opintoihin kiinnittymistä. Ne myös tukevat koulunkäyntiä

siirryttäessä koulutusasteelta toiselle. Yksilön sisäistä motivaatiota tukee opiskeluympäristö, jossa yksilön psykologiset perustarpeet tulevat huomioiduksi. Osalla ongelmia on yksittäisillä elämänalueilla, kun taas osalla ongelmat ovat hyvinkin kasaantuneita. Tutkittaessa toisen asteen opiskelijoiden hyvinvointia havaitsimme, että vaikka 80 prosenttia tutkituista 3500 nuoresta voi hyvin, loput 20% raportoivat erityyppisistä pahoinvoinnin oireista (Parviainen ym., 2020). Noin 9%:lla oli ahdistukseen ja masennukseen liittyviä oireita. Tässä joukossa oli erityisen paljon lukiolaisia ja tyttöjä. Noin 9%:lla oli käyttäytymisongelmia ja tässä joukossa ammatillisessa koulutuksessa olevat pojat olivat yliedustettuina. Vajaalla 3%:lla pahoinvoinnin ongelmat olivat kasaantuneet. Merkittävää oli, että kaikki nämä erilaiset hyvinvoinnin ongelmat olivat yhteydessä kohonneeseen koulutuksen keskeyttämisriskiin, mutta on selvää, että eri alaryhmiin kuuluvat nuoret tarvitsevat erilaista opiskeluhoillon tukea opintoihin kiinnittymiseen ja niiden loppuun saattamiseksi.

Kouluissa on tällä hetkellä useita eri ammattiryhmiä työskentelemässä lasten ja nuorten ongelmien parissa. Jos eri ammattilaiset työskentelevät erillään ja eri toimialueilla, se hankaloittaa oppilaiden erilaisten ongelmien kasaantumisen havaitsemista ja niihin puuttumista. Oppilaita jää väistämättä tuen ulkopuolelle, jos tuen saanti vaatii vaikeuksien kanssa kamppailevalta oppilaalta aktiivisuutta etsiä palvelu ja hakeutua tuntemattoman ammattilaisen puheille koulun ulkopuolelle. Koulussa tulee olla opiskelua tukevia opiskeluhoillon palveluja ja toimenpiteitä, joiden avulla ennaltaehkäistään oppilaiden ongelmia ja voidaan antaa tukea oikea-aikaisesti. Ehdotan, että **oppilailla ja opiskelijoilla on oltava yhtäläinen oikeus helposti saataviin matalan kynnyksen opiskeluhoillon lähipalveluihin koulussaan.**

Marja-Kristiina Lerkkanen
Professori
Opettajankoulutuslaitos
Jyväskylän yliopisto
marja-kristiina.lerkkanen@jyu.fi